

ORD OM ORD

Mange ord i språket vårt har en opprinnelse som for lengst er glemt, og ofte kan vi heller ikke uten videre tenke oss til hva ordene egentlig betyr. Vi håper leserne vil finne glede i en spalte der vi vil ha små epistler om ord vi bruker til daglig, men som de færreste av oss kan forhistorien til. I denne spalten er det mer enn ønskelig med innlegg fra leserne. Det sitter vel kolleger rundt om i landet med kunnskap på feltet, og her får de altså muligheten til å utfolde seg for et bredt publikum!

Ord på veien fra reumatisme til diabolos

Mange pasienter lider av *reumatisme* og oppfatter vel ofte vår evinnelige jakt på objektive kriterier for reumatisk sykdom som litt på siden av det de ønsker å drøfte med legen. Symptomene er det sentrale for dem, blodprøvers positive eller negative utslag avklarer lite for pasientene. Med bakgrunn i ordets betydning kan vi iallefall trygt si oss enige med pasientene om at de lider av reumatisme enten videre utredning gir en mer eksakt diagnose eller ei. Det greske *rheumatismós* er substantiv til verbet *rhéein* som betyr å flyte, egentlig strømme og beskriver vel godt den smerten mange føler strømmer eller flyter i kroppen. I antikken mente man at det eksisterte sykdomsfremkallende stoffer som fløt rundt i kroppen og det forklarte at symptomene skiftet lokalisasjon. Dette hadde de jo helt rett i jfr alle de sykdomsfremkallende antistoffene. Et annet substantiv som er avledet av verbet *rhéein* er *rytme*, gresk *rhythmos*, som også betyr strømning, muligens med tanke på havets bølger som strømmer frem og tilbake. Ordet renne er også avledet av *rhéin*, likeså det latinske *rivus* som er blitt til det engelske *river*, det spanske *rio* (elv) og franske *rive* (elvbredd). Rio de Janeiro betyr forresten januarelva, og var først navnet på elva som munner ut ved byen. Navnet kommer av at italieneren Amerigo Vespucci oppdaget denne elva 1. januar 1502 og vel ikke fant på noe annet navn enn januarelva. De som forøvrig ikke nå gjetter opprinnelsen til ordet Amerika bør lese forrige setning en gang til! Columbus fikk ikke den æren han vel fortjente mer enn Amerigo Vespucci, det skulle vært artig å vite hvorfor. I rettferdighetenes navn skulle Amerika hett Columbia!

Tar vi så for oss ordet *rival* finner vi et interessant eksempel på betydningsutvidelse. Det latinske *rivalis* er en som bruker en bekk (*rivus*) eller renne til vanning av dyrket mark sammen med naboen. Når to er sammen om et interesseobjekt, det være seg partner eller bekk, oppstår fort uenighet og dermed er man rivaler.

Diare er derimot neppe kilde til rivalisering. Ordets ending, *re* (*rhéin*), har samme opprinnelse som reumatisme og henspiller på at det renner. *Diá* er et gresk ord og har mange betydninger, så som gjennom, fullstendig og motsatt. *Diabetes* betyr det som renner gjennom uten stopp. *Diagnose* kommer av det greske *diagnosis* som ifølge Rossbach betyr kunnskap tvers gjennom. Amerikaneren Haubrich skriver imidlertid at det greske ordet betyr å diskriminere mellom to muligheter ved at man bestemmer seg for hva pasienten lider av. *Dia* er da avledet av *dis* som betyr to. *Gnosis* betyr kunnskap.

Diagonal beskriver en strek som går gjennom en firkant fra hjørne til hjørne, eller egentlig fra kne til kne, *gonía* finer vi jo igjen i betydningen kne. *Dialekt* kommer av det greske *diálagein* der siste endelse kommer av ordet *lógos*, ord. *Dialog* er en annen variant over samme tema.

Den som nå trodde at *diamant* også hadde samme, enkle opprinnelse må imidlertid tro en gang til. På gresk heter diamant *adámas* som man tror har betydd ubetvingelig, der den første a-en er lik vår u-, altså benektende. I middelalderen betydde *adamant* også magnet, rett og slett fordi man blandet sammen det latinske *adamare*, elske inderlig (jfr engelsk admire) og det greske *adámas*. En liknende sammenblanding skjedde når ordet diamant oppstod fra *adámas* idet man trakk inn adjektivet *diáphanés* som betyr gjennomskinnelig og slo sammen disse to ordene til diamant som jo iallefall delvis er gjennomskinnelig og absolutt er ubetvingelig i betydningen udeleglig.

La oss avslutte med noe *diabolisk*, som reumatisme sikkert er for de som lider av det. Diabolisk betyr djevlesk, en som bakvasker og det norske ordet er en direkte avledning fra det greske. *Diá* betyr jo gjennom og *bállein* betyr å kaste selv om det vel er for enkelt å si at en ball er avledet herfra! En djevel er en som fremsetter, kaster frem falske anklager.

Jannike Reymert

Kilder:

William S. Haubrich. Medical meanings. American College of Physicians. Philadelphia. Pennsylvania. 1997.
Johan H. Rossbach. Levende ord. Pax Forlag A/S, Oslo. 1996.